

ATATÜRK'ÜN TOPLAMAK İSTEDİĞİ “MECLİSİ MÜESSİSAN”

FAİK REŞİT UNAT

Atatürk'ün, millî mücadelenin ilk günlerinde de, üstün değer-
de bir kumandan olduğu kadar, tarih ve hukukun hemen her saha-
sını içine alan geniş kültürüyle de mümtaz bir devlet adamı vasfını
taşıdığını gösteren bir çok vesikalar vardır. Bunlar arasında özel bir
önem taşıyanı da hiç şüphesiz İstanbul'un işgali günü akşamı onun
tarafından hazırlanan ve ertesi sabah şifre ile Anadolu'daki vali ve
kumandanlarla, Müdafaa-i Hukuk teşkilâtı heyeti merkezilerine,
bu konudaki düşünce ve teklifleri derhal bildirilmek üzere gön-
derilen tamimdir. Atatürk, Türkiye'nin mukadderini milletten taze
kuvvet alacak yeni bir meclisin eline teslim etmek ve bu meclise
yillar boyunca özlenen millet hâkimiyeti rejimine dayanan yeni bir
Türk devleti kurdurmak, bu tarihî vazifeyi yapacak olan “Kurucu
Meclisi” de en kısa zamanda vazife başına çağırarak istiyordu.

Atatürk bu teşebbüsünden büyük nutkunda ¹ şu suretle bah-
setmektedir: “Bu tedabir meyanında en mühimini; salâhiyeti fev-
kalâdeyi haiz bir meclisin Ankara'da içtimamını temin hususundaki
vazife-i millîye ve vataniyemize ait karar ve bu kararın tatbiki teşkil
eder.

Bu husustaki kararımızı ve bu kararın sureti tatbikini gösteren
bir tebliği, 19 Mart 1920 de yani İstanbul işgalinden üç gün sonra
tamim ettim.

Bu mesele hakkında iki gün kadar kumandanlarla makine başında
müdavelei efkâr ederek mütalâalarını aldım. Ben ilk yazdığım müs-
veddede “Meclisi Müessisan” tâbirini kullanmışım. Maksadım da top-
lanacak meclisin “Rejim” değiştirmek salâhiyetiyle ilk anda mücehhez
bulunmasını temin etmek idi. Fakat bu tabirin kullanılmasındaki
maksadı lüzumu gibi izah edemediğim için veyahut izah etmek
istemediğim için halkın ünsiyet etmediği bir tâbirdir, diye Erzurum

¹ *Nutuk*, 1934 basımı, cilt 2, s. 301-302

ve Sivas'tan ikaz edildim. Bunun üzerine "Salâhiyeti fevkalâdeye malik bir meclis "tâbirini kullanmakla iktifa ettim."

Nutuktaki bu izahatı da, ilk Büyük Millet Meclisinin toplanabilmesi için yapılacak yeni seçim ile bu seçimde tatbik edilecek esaslara dair olan ve "Vilâyetlere ve müstakil livalara ve Kolordu Kumandanlarına" telgrafla yapılan 12 maddelik resmî tabligat takip etmektedir.

Atatürk'ün, bazı yerlerden gördüğü itirazlar üzerine "Meclisi Müessisan" tâbirini kullanmaktan vaz geçerek "Salâhiyeti fevkalâdeye malik bir Meclis" toplamaya teşebbüs edişi bir vakiadır. Ancak bu büyük adamın tarihimizin 16 Mart 1920 gibi en buhranlı bir gününde ve yanında hemen hiçbir ilmî müşavir ve yardımcısı bulunmadığı bir zamanda, daha Amasya tamiminden başlamak suretiyle kafasında devamlı bir olgunlaşma seyri takip eden "*Milletin istiklâlini, milletin azim ve kararıyle kurtaracak ve her türlü tesir ve murakabeden azade bulunacak bir heyeti milliyeye dayanan bir hükûmeti kuracak*" rejimi gerçekleştirme yolunda neler düşünüp, neler tavsiye ettiğini bilmek de onun devlet anlayışını açıklamak bakımından fevkalâde mühimdir. Bugüne kadar neşredilmemiş bulunan ve 17 Mart 1920 tarihini taşıyan "Meclisi Müessisan" hakkındaki tamimin ² sureti şudur:

Atide arz olunan suretin gerek hareket esası ve gerek tatbikinin tasvip edildiğini veyahut tadili münasip olan nokatın yarın vakti zuhra kadar iş'arını rica ederim. Ve bu muvafakati aliyyeleri aldıktan sonra tamim edileceği maruzdur.

Heyeti Temsiliye namına

Mustafa kemal

İstanbul Meclisi Mebusanına ve hükûmeti merkeziyeye başta İngilizler olduğu halde kuvayı itilâfiye tarafından resmen ve cebren vaziyed olunarak hâkimiyet ve istiklâli Osmaninin haleldar edilmiş olması, devletin vaziyeti umumiyesinde esash bir tebeddül vücade getirmiştir. Kanunu Esasimizin tahtı siyanetinde bulunması lâzım gelen, kuvvei teşriiye, adliye ve icraiyyeden ibaret olan kuvayı selâsei devlet bugün mevcut değildir. Binaenaleyh vaziyeti hazırım İstanbul

² Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi : No. 10/1659, 2743.

bul'a rabıtası tamamen katedilmiş bulunan Anadolu'da icabettireceği tarzı idareye ait esasatı her milletin bu gibi zamanlarda müracaat ettiği ahvale tevfikân bir *Meclisi Müessisan* teşkiliyle tesbit etmek zaruridir. Aynı zamanda makamı hilâfet ve saltanatın masu-niyeti istiklâlini ve makarrı hilâfet ve saltanat olan İstanbul'un tah-nisini istihdaf edecek mücahedatı milliyeyi Meclisi Müessisanın mu-rakabesi elzendir. Bu meclisin şu ahvalde şu usule göre müstacelen içtimandaki ehemmiyet dahi aşıkâr olduğundan Meclisi Millin'in iş-tirakiyle Meclisi Müessisanın davetine imkânı maddî dahi gayrı mevcut bulunduğundan berveçhi âti âzanın nihayet on beş gün zarfında An-kara'da ekseriyet teşkil edecek surette içtima ettirilmesi heyetimizce karargir olmuştur.

1— Meclisi Müessisan Ankara'da içtima edecektir.

2— Meclisi Müessisan âzaları cesareti medeniye, kabiliyeti fik-riye, salâbeti diniye ve milliye gibi evsafı haiz olmakla beraber yirmi beş yaşından ekal olmamak ve sui şöhret eshabından bulunmamak meşruttur.

3— Meclisi Müessisanın intihabında livalar esas ttihaz edilecektir.

4— Anasını gayrı müslime intihabata iştirak ettirilmeyecektir.

5— Her livadan beş âza intihap olunacaktır.

6— Meclisi Müessisanın müstacelen içtimandaki zaruret arayı umumiyei Milliyeye doğrudan doğruya müracaat suretiyle intihabatın icrasını mâni olduğundan intihabat İdare ve Belediye meclislerinde temerküz eden arayı milliyeye istinat ettirilmek tariki tercih edilir. Binaenaleyh intihabat her liva idare ve belediye meclisleriyle Müdafaa-i Hukuk Heyeti merkezileri tarafından aynı günde ve aynı celsede icra edilecektir.

7— Meclisi Müessisan âzalığına her fırka, zümre, cemiyet tara-fından namzet gösterilmesi caiz olduğu gibi her ferdin bu mücahede-i mukaddeseye fiilen iştiraki için müstakilen namzetliğini istediği ma-halde ilâna hakkı vardır.

8— İntihabata her mahallin en büyük Mülkiye memuru riyaset edecek ve selâmeti intihaptan mesul olacaktır.

9— İntihap reyî hafi ve ekseriyeti mutlaka ile icra ve tasnifi âra Meclisin içlerinden intihap edeceği iki zat tarafından ve fakat huzuru Mecliste ifa edilecektir.

10— İntihap neticesinde umum âzanın imza ve bizzat mühürlerini muhtevi üç nüsha mazbata tanzim olunacak, bir nüshası mecliste ahkonularak diğer iki nüshasının biri intihap olunan zata tevdi ve diğeri Meclisi Müessisana irsal olunacaktır.

11— Meclisi Müessisan âzaları Meclisce aralarında vaz edecekleri usul ve nizama tevfikân muhassasat alacaktır. Ancak azimet harci-rahları intihap meclislerinin masarifi zaruriye hesabıyla takdir edeceği mikdar üzerinden mahalleri mal sandıklarınca ayrıca bir hesabı mahsus açılarak tesviye olunacaktır.

12— İntihabat işbu telgrafnamenin vusulünden itibaren nihayet beş gün zarfında ikmal olunarak âzalar tahrik ve netice isimleriyle iş'ar edilecektir.

Büyük nutukta neşrolunan 19 Mart tarihli tebligat ile karşılaştırılacak olursa bu iki tamim arasında esaslı farklar görülmektedir. Baştaki izahat kısmı İstanbul'la her türlü temasın kesildiği ve orada vuku bulmuş olan hâdisatın bilinmediği bir hava içinde yazılmış ve teşkil edilecek meclise İstanbul Meclisi Mebusanından gelebileceklerin iştiraki mevzuu bahis olmamış, bilâkis bu cihetin imkânsızlığına işaret olunmuş ve ancak 18 Mart 1918 tarihinde Meclisi Mebusanın "Vazife-i mebusiyetin icrasında emniyetbahş olacak bir halin vukuuna kadar müzakeratın tehirine" karar vererek dağıldığını ve Meclisi Mebusan Reisi Celâleddin Arif Bey'in Ankara'ya gelmek üzere yola çıktığını öğrendikten sonra "Dağılmış olan mebusandan Ankara'ya gelebileceklerin dahi bu meclise iştirak ettirilmesi zaruri" görülerek bu hususta 19 Mart tarihli tamime sarahat verilmiştir.

Bundan başka dikkati çeken ikinci fark seçilecek milletvekillerinin evsafını tâyin ve tasriheden ikinci maddede görülmektedir. 1919 son Osmanlı Meclisi Mebusanı seçimlerine iştirak etmiyerek kendilerini vatandaşlık vecibeleri dışında tutmuş bulunan gayri müslim unsurların, bu defaki seçime iştirak ettirilmemeleri hakkında projede yer alan dördüncü maddenin de sonraki resmî metinden tamamen çıkarılmış olduğu görülmektedir.

Esaslı bir fark da projede altıncı, 19 Mart tebliğinde beşinci madde ile tesbit edilen ve bu seçim için oy verecekleri tâyin eden maddededir. Meclisi Müessisan projesi seçimi yalnız “İdare ve Belediye Meclislerinde temerküz eden ârayı milliyeye istinat ettirmek” görüşüne dayandığı halde, resmî tebliğ “Her livanın kazalardan celbedeceği müntehibi sanilerle merkez livası müntehibi sanilerinin, liva Müdafaa-i Hukuk idare heyetleriyle vilâyetler merkez heyetleri üyelerinin de” bu seçimlere katılmaları suretiyle seçim hakkını kullanacakların dairesini genişletmektedir.

İlk tahmin olunduğu gibi, on beş gün içinde Meclisin seçim işlerinin bitmesi ve Ankara’da toplanması mümkün olamamış, hattâ Ankara’ya gelen Meclisi Mebusan Reisinin 10 Nisan 1920 de Mebusanı millete hitap eden bir tebliğ yapması ve millete durumu ve toplanacak meclisin meşruiyetinin dayandığı hukuk prensiplerini açıklamak üzere millete hitaben bir beyannâme³ ile Atatürk’ün görüş ve teşebbüsüne iştirakini bildirmesi de gerekmişti. Meclis böylece, ancak 23 Nisan 1920 de İstanbul Meclisi Mebusanından katılabilen milletvekilleriyle birlikte büyük ve tarihî vazifesine başlamış, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini bilfiil kurarak Türk devletinin millî hâkimiyet esasına dayanan sağlam temeller üzerinde istiklâlini temin için vazifesine başlamıştır.

Bu tamim, Atatürk’ün daha ilk günlerde, devlet anlayışı konusunda ilme dayanan görüşünü ve tutumunu açıkladığı kadar, anayasa hukukumuz ve İnkılâp Tarihimiz bakımlarından da özel bir önem taşımaktadır.

---

³ *Hâkimiyeti Milliye*, No. 20, 10 Nisan 1920.

